COMUNA TAUȚ

Denumiri:
Tauț (Feltóth, Thout, Taucz);
Nadăș (Zarandnádas, Nadasy, Nades);
Minișul de Sus (Felmenes, Felsomenes);
Minișel (Alsomenes, Kresztamenes, Minișul de Jos).

Comuna Tauț este așezată în Valea Cigherului, la poalele Munților Zărandului, într-o zonă strategică pentru intrarea în lanțul Munților Apuseni. Aflat la 55 km de Arad, teritoriul localității Tauț a fost încă din perioada antică și medievală o cetate de apărare și refugiu în vederea blocării invadatorilor care ar fi urmărit să intre în Defileul Cigherului pentru a ajunge la bogățiile subsolului din Munții Zărandului și din Munții Apuseni. Pe Cigher (afluentul principal al Crișului Alb), în amonte de localitatea Tauț, se găsește Lacul Tauț, format în urma realizării Barajului de pământ în 1970 în vederea regularizării scurgerilor de apă. Coordonate geografice: 46°12'40'' N și 21°56'50'' E. Comuna Tauț se învecinează la sud și sud-est cu localitățile Conop și Bârzava (pe Mureș), la est și nord-est cu Văsoaia și Șilindia, iar la nord și nord-vest cu localitățile Dud și Drauț din componența comunei Târnova.

Atestări: Tauț (1187, Ordinul Ioaniților; 1238 – Ioaniții din Tauț dispun de 6 ambarcațiuni pentru transportul sării pe Mureș); Nadăș (1332, 1337 – Lista dijmelor episcopale, Protopopiatul Pâncota; 1437 – Domeniul Herczegh); Minișul de Sus (1561 – Domeniul Ratkay;1612 – Domeniul Keresztessy); Minișel (1560; 1561 – Domeniul Episcopiei Oradea Mare).

Repere istorice

Din câte se cunoaște până în prezent, dovezile de locuire paleolitică sunt foarte bogate pentru teritoriul dintre Crișul Alb și Mureș. Aproape de hotarul comunei Tauț cu localitatea Conop au existat exploatări de piatră, din epoca pietrei cioplite datând mai multe vârfuri de sulițe, topoare, cuțite, dar și arcuri și săgeți. Mărturiile neolitice sunt prezente și ele pentru această zonă. În primăvara anului 1975 a fost descoperită la Tauț o **așezare eneolitică**, aparținând *culturii Tiszapolgár*, situată la capătul de vest al localității, pe o movilă izolată, numită de localnici ”*Deluț”*., având la bază un diamtru de 100 metri și o înălțime de cca 10-12 metri, cu o bună poziție strategică, în imediata apropiere a Cigherului. Urmele materiale constau din fragmente ceramice, chirpici și fragmente de vatră, etc.

Mai târziu, din perioada dacică, bogatul tezaur de monede dacice (din secolul al III-lea î.H.) descoperit la Șilindia (foarte aproape de Tauț) demonstrează că locuitorii zonei stăpâneau foarte bine tehnologia prelucrării metalelor. Romanii și-au dat seama de importanța strategică a zonei, nu întâmplător ridicând limesul (valul de pământ) de la Sâmbăteni, Ghioroc, Șiria până în Munții Codru-Moma.

Apoi, sedentarii daco-romani vor rezista valurilor succesive de migratori, așa cum au fost goții (vizigoți și ostrogoți) în secolele II-IV d.H., hunii (434-453), gepizii și avarii (566), slavii (secolele VI-VIII), bulgarii (679-680), ungurii (după 896), dar și pecenegii, cumanii ori tătarii.

Strategia de apărare a zonei s-a concretizat în timp în ridicarea unor cetăți de apărare, începând de la Defileul Mureșului (Șoimoș și Lipova), continuând pe lângă Culmea Zărandului (Șiria), apoi în intrândul oferit de Cigher, la Agriș și Tauț, pe urmă la Ineu și Dezna. Cetatea de la Tauț face parte din cele mai vechi timpuri din această strategie de apărare a zonei Munților Apuseni. În Dealul Rujelor de la Tauț, pe malul Cigherului, s-au descoperit urmele unei fortificații de refugiu în formă ovoidală, având aproximativ 450 metri lungime și ocupând o suprafață de 0,7 ha, înconjurată de un val de pământ de 10 metri lățime și 1-1,5 metri înălțime și de un șanț adânc de 2-2,5 metri. Deși nu dispunem până în prezent de cercetări arheologice sistematice privind această fortificație, din ceea ce s-a descoperit

până acum s-a estimat că poate fi vorba de o cetate care datează probabil de prin secolul al VII-lea.

În locul numit „La Cetate” s-a identificat un cimitir timpuriu cu mai multe cavouri (secolele XI-XIII), o biserică romanică având un altar circular, apoi un alt lăcaș în stil gotic, cu turn-clopotniță, monede din perioada lui Sigismund de Luxemburg, mai multe piese din fier, bronz, os și sticlă. Există ipoteza că în Cetatea de la Tauț ar fi fost prezenți templierii, dar în ceea ce îi privește pe cavalerii ioaniți, aceștia sunt clar atestați încă din 1187. Oricum, e vorba de o cetate importantă din moment ce Ordinul Ioaniților și-a așezat aici o parte dintre luptători pentru câteva sute de ani. Prin comparație şi păstrând proporţiile, am putea spune că Cetatea de la Tauț a jucat acelaşi rol strategic pentru Defileul Cigherului precum cetăţile de la Șoimoș şi Lipova pentru Defileul Mureșului.

În Evul Mediu, pe la 1396, localitatea Tauț este amintită ca *oppidum*, adică cetate întărită, semn că de mai multe veacuri îndeplinea rolul strategic de care am vorbit, iar în 1465 localitatea Tauț e pomenită ca târg. În mod firesc, pe lângă astfel de cetăți pulsa o viață economică și socială care contribuia la rezistența zonei. Pentru perioada 1561-1564 la Tauț sunt consemnate 60 de sesii iobăgești. Peste doi ani, în 1566, otomanii cuceresc pe rând cetățile de la Șiria, dar și de la Tauț, Ineu și Dezna, zona intrând sub ocupație turcească.

După mai bine de un veac, pe la 1691, cetățile amintite vor fi eliberate de sub dominația otomană și trecute sub stăpânire austriacă. Viața medievală din astfel de cetăți cunoaște o anumită elevație. La Tauț a fost descoperit un vechi manuscris al unei piese muzicale ce a fost culeasă de către călugării din localitate pe la 1725 (se pare unul din cele mai vechi manuscrise de acest fel de pe teritoriul României), piesă ce a fost publicată ulterior într-o culegere de muzică veche din Germania sub denumirea de „Dans valah”. Sunt motive suficiente ca la Tauț să se constituie măcar acum o bază permanentă de cercetare arheologică.

Austriecii aduc cu ei și primele încercări de evidență strictă a populației și gospodăriilor. Iată, sintetic, situația privind numărul de familii din comuna Tauț după prima conscripție (din 1715):

Localitate/ Anul (Nr. familii)	Tauț	Nadăș	Minișul de Sus	Minișel
1715	13	11	9	?
1720	10	11	15	?
1746 (1747)	62	38	17	16
1771-1786	200	123	48	41

Din 1732 zona Tauț intră și ea în domeniul Ducelui de Modena, domeniu care cuprindea nu mai puțin de 122 sate și 74 puste din Țara Zărandului. În acea perioadă are loc o îmbunătățire a comunicațiilor între localități, fiind construit drumul dintre Tauț și Nadăș. Dar viața țăranilor iobagi nu s-a îmbunătățit, pe lângă Răscoala lui Horia (1784), care a cuprins aproape toată Transilvania, având loc numeroase mișcări și revolte locale. Noii proprietari (noii domni) abuzau mereu în privința delimitărilor de teren, producându-se revolte ale iobagilor la Măderat, Drauț, Arăneag și Văsoaia, iar la **Minișel**, în 1820, izbucnește o răscoală condusă de Tudor Teodor. Începutul anului 1848 este marcat de refuzul iobagilor de a mai face robotă, fenomen înregistrat și în zona Tauț sub impactul revoltelor conduse de Avram Iancu. După Revoluția de la1848, în comunele Tauț și Nadăș vom găsi primari români, acesta fiind unul din câștigurile mișcării pașoptiste.

În primul război mondial, localitățile din actuala comună Tauț au plătit un greu tribut în vieți omenești. Iar la Adunarea Națională de la Alba Iulia au participat delegații și din aceste localități. După primul război mondial, viața politică și administrativă este organizată

în noul context al statului român. În perioada interbelică, mai ales înaintea alegerilor, la Tauț, Nadăș, Minișul de Sus și Minișel au fost prezenți Iuliu Maniu, Ștefan Cicio Pop, uneori și Alexandru Vaida-Voevod și Octavian Goga.

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, zona Tauț și-a mai dovedit o dată importanța strategică, aici aflându-și refugiul numeroase familii din zona de șes a județului Arad, până când trupele române și sovietice au venit și au respins armatele maghiară și germană dincolo de graniță. În perioada postbelică, localitățile Tauț și Minișul de Sus au fost cooperativizate, iar Nadăș și Minișel au rămas necooperativizate. Din 1968, fosta comună Nadăș (împreună cu Minișel) va intra în componența comunei Tauț, așa cum se află și în prezent.

Economia

Pe lângă agricultură și creșterea animalelor, pe cuprinsul comunei Tauț s-au înregistrat de-a lungul timpului și activități de minerit, de exploatarea pădurilor și prelucrarea lemnului, de extracție a diatomitului ș. a. Documente istorice de la începutul secolului al XIV-lea vorbesc despre minerit la Nadăș și Tauț, iar pe la 1711 se știe că funcționa o mină de cupru la Nadăș. În hotarul comunei mai pot fi observate și astăzi mai multe guri de intrare în mine (pe văile Cimercea, Cigher, Vălcuța și Cilodia).

Totodată, multă vreme locuitorii din această zonă s-au ocupat și cu bocșăritul, producând anumite cantități de cărbune ce erau valorificate îndeosebi pe piața de la Pâncota, urme ale acestei activități mai putând fi observate până în zilele noastre pe Cigher, Cimercea, Ceșa și Slatina. La sfârșitul secolului al XIX-lea și în secolul XX ia amploare exploatarea pădurilor și prelucrarea lemnului, la Nadăș fiind înființată Fabrica de cherestea a lui Josif Grosz. Mai târziu, o anumită amploare economică a luat extracția de diatomit de la Minișul de Sus.

Creșterea animalelor a fost o constantă pentru localitățile comunei, dealurile și pădurile din jurul Tauțului, Nadășului, Minișelului și Minișului de Sus oferind condiții optime pentru această ocupație. Pe la 1828, de exemplu, media de iugăre de pământ pe o familie era de 3,4 la Tauț, 7,1 la Nadăș, 7,3 la Minișul de Sus și 3,8 la Minișel.

În anii '60 din secolul XX a avut loc electrificarea localităților din comună, în 1970 s-a construit Barajul de pe Cigher, rezultând Lacul de la Tauț, au fost modernizate școlile din localitățile componente, dispensarele și căminele culturale, au fost construite mai multe poduri și în ultimii ani s-a reușit asfaltarea drumului prin centrul de comună și până la Nadăș.

Populația

După cum relevă statisticile introduse începând cu stăpânirea habsburgică, numărul populației și al gospodăriilor a crescut și în comuna Tauț, mai ales în urma măsurilor tereziene și iosefine privind țărănimea. Pe lângă populația românească, majoritară în toate timpurile în toate localitățile comunei, găsim în anumite perioade și locuitori germani, maghiari, evrei, slovaci, croați și alte naționalități. Tabelul care urmează ne dezvăluie evoluția populației totale la nivel de comună pentru perioada 1869-2011:

Anul	**Populație totală la nivelul comunei Tauț**
1869	6069
1880	5742
1890	6712
1900	6851
1910	7577
1930	6848
1956	5451
1966	4596

1977	3770
1992	2849
2002	2177
2011	1779

Cifrele ne arată că numărul cel mai mare atins de populația totală a comunei Tauț (împreună cu Nadăș, Minișul de Sus și Minișel) s-a ridicat la 7577 locuitori în anul 1910. De atunci încoace, timp de un secol, populația totală se află constant în scădere, numărul locuitorilor fiind astăzi cu de peste 4 ori mai mic decât în 1910.

Biserica

După cum se cunoaște, încă nu s-a descoperit undeva vreo comunitate umană din care să lipsească viața religioasă. Însă viața religioasă în forme instituționalizate este documentată prin diferite mărturii din anumite perioade istorice. În județul Arad astfel de mărturii despre parohii și biserici deținem de prin secolul al XIV-lea. Astfel, în ceea ce privește comuna Tauț, mărturiile despre viața eclesiastică ne spun următoarele: la **Tauț**, despre care se știe că era un sat răsfirat pe dealurile dinspre Nadăș, ceea ce se cunoaște astăzi drept „Satul bătrân”, în 1729 a fost sfințită Biserica din lemn cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, iar în 1786 a fost sfințită o nouă Biserică din lemn cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”; actuala Biserică a început să fie ridicată în anul 1881, cu hramul celei vechi; la **Nadăș**, Biserica din lemn cu hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” a fost târnosită în 1734, apoi o nouă construcție, tot din lemn, este aprobată în 1768; actuala Biserică din piatră, având același hram vechi, a fost ridicată în 1904; la **Minișul de Sus**, în 1755 este consemnată o Biserică din lemn cu hramul „Înălțarea Domnului”, iar în anul 1892 este înlocuită cu actuala Biserică din zid, păstrând același hram; la **Minișel**, mărturiile atestă că satul avea în 1825 o Biserică din lemn, care este înlocuită în 1862 cu actuala Biserică din piatră, având hramul „Înălțarea Domnului”.

În prezent, structura pe confesiuni religioase din comuna Tauț se prezintă astfel: ortodocși 82, 30%; penticostali 5,12%; greco-catolici 3,15%; baptiști 3,20%; altă religie 1,46%; necunoscută 4,77%.

Școala

Începuturile învățământului în localitățile românești au fost dificile. Abia în urma Răscoalei românilor din 1784 s-a produs o anumită intensificare a dezvoltării rețelei școlare în Țara Zărandului. În acest context sunt atestate și primele școli din comuna Tauț, în 1784 la Minișul de Sus, în 1786 la Nadăș, în 1789 la Tauț, iar în 1801 este amintită și școala de la Minișel.

După aproape un secol, prin 1864, în evidențele Inspectoratului de la Șiria, la Nadăș apăreau 150 de copii recenzați (din care numai 16 frecventau școala); la Tauț figurau 70 de copii recenzați (din care frecventau școala 50); la Minișul de Sus erau înregistrați 95 de copii (din care erau școlarizați 30); la Minișel erau recenzați 52 de copii (din care 17 frecventau școala). E de remarcat, totuși, că după Revoluția de la 1848, interesul părinților pentru școlarizarea copiilor este în creștere. Cu timpul, mai ales după primul război mondial, baza materială a școlilor din comună s-a îmbunătățit, școlile beneficiind și de loturi școlare experimentale și de cadre didactice tot mai bine pregătite. În prezent, sub impactul diminuării drastice a populației, principalele activități școlare de nivel gimnazial se concentrează în centrul de comună.

Etnografie și folclor

În localitățile comunei Tauț, având în vedere dealurile și pădurile înconjurătoare, în mod tradițional casele erau construite din lemn, de regulă o casă având o cameră la stradă, o tindă și o cămară. În prelungirea casei se construiau de obicei o colnă pentru car, cotețe și

cocini, eventual și un cuptor de pâine, iar grajdul era ridicat în fundalul curții, perpendicular pe direcția casei.

Portul popular este specific Văii Cigherului. Cămășile și izmenele bărbaților erau confecționate în casă din pânză de cânepă sau in. Șubele de iarnă erau confecționate tot în casă. Îmbrăcămintea tradițională, atât la bărbați cât și la femei, nu era încărcată ca în alte zone etnografice. Cămășile pentru femei erau încrețite, cu mânecile largi lăsate liber, încrețite sub cot (la Minișul de Sus și Nadăș), iar ornamentația mânecilor este de regulă compactă (la Tauț, Nadăș, Minișel). Jocul popular (hora) se compune din trei părți: ardeleana, mănunțălu și țigăneasca, cunoscute la un moment dat mai ales sub interpretarea tarafului din Minișel.

Turism

Lacul de acumulare de la Tauț reprezintă o bună atracție turistică pentru arădeni (și nu numai). Lângă lac se află „Satul de vacanță", iar în ultimii ani s-au construit mai multe case și cabane în această zonă. Cu alte cuvinte, comuna Tauț oferă un bun potențial turistic. Apoi, dacă avem în vedere traseele Tauț-Conop, Tauț-Bârzava (trasee care fac legătura, prin Nadăș, peste Culmea Zărandului, cu Valea Mureșului), dar și Minișel-Văsoaia, Minișul de Sus-Văsoaia, putem susține că aici se dispune, cu adevărat, de o bogată resursă turistică. Pentru ca acest potențial să devină realitate este nevoie însă de infrastructură (drumuri asfaltate, curent electric, apă etc.)!

Personalități

Tauț: Bulzan Ioan (medic); Cosma Andrei (inginer); Cosma Ioan (inginer); Covaci Teodor (profesor); Dascăl Teodor (judecător); Duma Mihai (inginer); Duma Pavel (ofițer); Gancea Cornel (inginer); Gornic Gheorghe (medic); Grigorescu Brândușa (avocat); Matei Sofia (profesor); Mercea Vasile (ofițer); Moț Iosif (inginer); Tămaș Ana (medic);

Nadăș: Biriș Ioan (profesor universitar); Biriș Iovu Adrian (inginer, cercetător științific); Biriș Iovu (maistru forestier); Butaci Iovu (matematician); Crișan Teodor (ofițer); Cuțaru Nicandru (preot); Cuțaru Caius (preot, cadru didactic universitar); Drila Gheorghe (inginer); Horga Ioan-Blaj (finanțist); Horga Ioan (inginer aviație); Horga Petru (contabil); Hurezan Pascu (istoric); Hurezan Teodor (medic veterinar); Lădar Nicolae (tehnician silvic); Prundan Iovan (istoric); Văsonan Alin (magistrat);

Minișul de Sus: Argintaru Gheorghe (medic); Banea Blaj (medic); Banea Iacob (inginer); Gaga Loghin (matematician); Gaga Viorel (inginer); Miculiț Alexandru (inginer); Miculiț Călin (inginer); Miculiț Nuțu (medic); Miculiț Nasie (medic veterinar); Moț Ghiocel (matematician); Nădășan Teodor (inginer); Stoica Mihai (finanțist); Stoica Săndel (medic veterinar);

Minișel: **Horga Gheorghe** (matematician); **Tudur Ioan** (matematician); **Tudur Teodor** (ofițer).

Bibliografie selectivă

Biriș, Ioan, *Nadăș, Țara Zărandului*-Județul Arad (Monografie), Editura Gutenberg Univers, Arad, 2017.

Ciuhandu, Gheorghe, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Diecezana, Arad, 1940.

Pădureanu, Eugen D., *O așezare eneolitică la Tauț*, în "Ziridava", nr. X, Arad, 1978.

Popeangă, Vasile, *Şcoala românească din părţile Aradului în perioada 1867-1918,* Arad, 1976.

Popeangă, Vasile, *Şcoala românească din părţile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea (1821-1867),* Arad, 1979

Vesa, Pavel, *Bisericile de mir arădene între tradiție și modernitate*, Editura Mirador, Arad, 2000.

Ioan Biriș